

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ «ΦΕΡΩΝ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ - ΡΗΓΑ»

ΥΠΕΡΕΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
Β' ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
«ΦΕΡΑΙ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ - ΡΗΓΑΣ»

ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ
2 - 4 Ὀκτωβρίου 1992

ΜΕΡΟΣ Β'
Ρήγας

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
ΔΗΜ. ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ - ΕΥΑΓ. ΚΑΚΑΒΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΑΘΗΝΑ 1994

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΠ. ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ρήγα Βελεστινλή «Φυσικής απάνθισμα» καί Γαλλική
«Encyclopédie».

Ταύτιση, γιά πρώτη φορά, ενός προτύπου

Πρόδρομη ανακοίνωση*

Ἡ Ρήγας Βελεστινλής (1757-1798) ἄρχισε τό ἐθνικοδιαφωτιστικό του ἔργο¹ στά 1790 μέ τήν ἔκδοση τοῦ βιβλίου του «Φυσικής απάνθισμα»².

1. Τά ἔργα τοῦ Ρήγα κατατάσσονται α) σέ λογοτεχνικά (Σχολεῖον τῶν ντελικάτων ἔραστῶν, Ὀλύμπια, Βοσκοπούλα κ.λπ.), β) σέ ἐθνοδιαφωτιστικά (Φυσικής απάνθισμα, Montesquieu, Ἀνάχαρσις, Χάρτες, εἰκόνες κ.λπ.) καί γ) στά καθαρῶς ἐπαναστατικά (Θούριος, Προκήρυξη, Σύνταγμα, κ.λπ. Βλ. Λέανδρου Βρανούση, Ρήγας Φεραῖος, Βασική Βιβλιοθήκη ἀρ. 10, Ἀθήνα 1954, σελ. 117.

2. Ὁ πλήρης τίτλος εἶναι: «Φυσικής απάνθισμα διά τοὺς ἀγχίνους καί φιλομαθεῖς Ἑλληνας, ἐκ τῆς Γερμανικῆς καί Γαλλικῆς διαλέκτου ἔρανισθέν παρά τοῦ Ρήγα Βελεστινλή Θεσσαλοῦ. Οὐ τινος ἀναλώμασιν ἐξεδόθη πρὸς ἀφέλειαν τῶν ὁμογενῶν. Ἐν Βιέννῃ. Ἐκ τῆς Τυπογραφίας τοῦ εὐγενοῦς Trattner. 1970». Πρβλ. Ε. Legrand, Bibliographie Hellénique XVIIIe Siecle τόμ. II, Παρίσι 1928, σελ. 515 κ. ἐξ. ἀριθμ. 1260.

Τό βιβλίο ἐπανεκδόθηκε ἀπό τόν Λ. Βρανούση, ἀρχικά ἕνα μέρος, στό «Ρήγας Φεραῖος», Ἀθήνα 1954 καί στή συνέχεια ὁλόκληρο στό δίτομο ἔργο, Ρήγας Βελεστινλής-Φεραῖος, Ἀθήνα 1968, στή σειρά Ἀπαντα Νεοελλήνων Κλασσικῶν, τόμ. 1 σελ. 187-291. Στό ἔργο αὐτό γιά πρώτη φορά συγκεντρώθηκαν ὅλα τά ἔργα τοῦ Ρήγα Βελεστινλή.

Ἐπανεκδόθηκε, φωτομηχανικά, ἀπό τήν Ἑνωση Ἑλλήνων Φυσικῶν, Ἀθήνα 1971, μέ πρόλογο-εἰσαγωγή τοῦ Μιχαήλ Ἀναστασιάδου, καί ἀπό τήν Ἐπιστημονική Ἑταιρεία Μελέτης «Φερῶν – Βελεστίνου – Ρήγα», Ἀθήνα 1991, μέ τήν προσθήκη, ἀπό τόν Δημήτριο Καραμπερόπουλο, τοῦ εὐρετηρίου ὀνομάτων καί πραγμάτων.

* Ἡ ἔρευνα συνεχίζεται καί μετά τήν ἐκτύπωση τῆς ἐργασίας. Ἔχουν ἤδη ταυτισθεῖ τρία ἀκόμη κεφάλαια ἀπό τό «Φυσικής απάνθισμα», τό κεφ. ΚΑ' Περί σκωλήκων, τό κεφ. ΚΒ' Περί ψαριῶν καί τό κεφ. ΚΓ' Περί πουλιῶν.

Ἡ ἀξία καί ὁ ρόλος τοῦ βιβλίου αὐτοῦ στό φωτισμό τοῦ Γένους ἔχει ἐπισημανθεῖ ἀπό τούς μελετητές τῆς ζωῆς καί τοῦ ἔργου τοῦ ἔθνεγγέρτη Ρήγα³, ὁ ὁποῖος μέ τό βιβλίό του «Φυσικῆς ἀπάνθισμα» θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος πού ἐγκαινίασε τίς ἐκδόσεις τῆς ἐκλαϊκευμένης φυσικῆς καί κατατάσσεται στούς Διδασκάλους τοῦ Γένους⁴.

Γιά τή συγγραφή τοῦ βιβλίου του, τό γνωστικό ἀντικείμενο τοῦ ὁποῖου ἦταν ἔξω ἀπό «τάς συνήθεις φιλολογικῆς ἀσχολίας» του, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Δασκαλάκης⁵, ὁ Ρήγας «ἐρανίζεται» τά θέματά του ἀπό διάφορα βιβλία «ἐκ τῆς Γερμανικῆς καί Γαλλικῆς διαλέκτου», χωρίς ὅμως νά τά μνημονεύσει.

Στό Βουκουρέστι, ὅπου ὁ Ρήγας ζεῖ ὡς «γραμματικός» τῶν Ἡγεμόνων, στό πνευματικό περιβάλλον τῶν Ἑλλήνων λογίων, στό περιβάλλον τοῦ Δ. Καταρτζῆ, θά εἶχε τή δυνατότητα νά βρεῖ καί νά μελετήσῃ τά ἀπαραίτητα ξένα ἐπιστημονικά βιβλία καί περιοδικά⁶. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ ἱατροφιλόσοφος Μανασσῆς Ἡλιάδης δίδασκε στήν Ἀκαδημία τοῦ Βουκουρεστίου φυσικῆς ἐπιστήμης, συνο-

3. Βλ. Μιχαήλ Στεφανίδου, Αἱ φυσικαί ἐπιστήμαι ἐν Ἑλλάδι πρό τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐπανάσταση. Ἀθήνα 1926, σελ. 14 κ.ἐξ., Λ. Βρανούση, Ρήγας Φεραῖος, Ἀθήνα 1954, σελ. 251-267, Λ. Βρανούση, Ρήγας Βελεστινλῆς (1757-1798), Σύλλογος πρὸς διάδωσιν ὠφελίμων βιβλίων, ἔκδοσις Β', Ἀθήνα 1963, σελ. 36-38, Ν. Βέη, Τό Ἀπάνθισμα Φυσικῆς «Διὰ τούς ἀγχίνους καί φιλομαθεῖς Ἑλληνας» τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ-Φεραίου καί ὁ Βαρῶνος Von Langenfeld. Πραγματεῖα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 23, Ἀθήνα 1957, σελ. 2-10, Ἀπ. Β. Δασκαλάκης, Ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς ὡς διδάσκαλος τοῦ Γένους, ἐκδόσεις Βαγιονάκη, Ἀθήνα 1977, σελ. 79-86, Γιάννη Καρᾶ, Οἱ φυσικῆς-θετικῆς ἐπιστήμης στὸν Ἑλληνικὸ 18ο αἰῶνα, Ἀθήνα 1977, σελ. 82, 88 καί 89, Μιχ. Ἀναστασιάδου, Ἡ «Φυσικὴ» τοῦ Ρήγα ὡς ὄπλο ἐθνεγερσίας. Τό Ἀπάνθισμα φυσικῆς, περιοδικό «Φυσικὸς Κόσμος», τεῦχος 25, 1971, σελ. 3-11.

Εἰδικότερες μελέτες γιά τό «Φυσικῆς ἀπάνθισμα» βλ. Ἀναστασίου Μποντζώροβ, Ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς καί ἡ φυσικὴ του, Πρακτικὰ Συνεδρίου «Οἱ φυσικῆς ἐπιστήμης στὴν Ἑλλάδα καί ἰδιαίτερα στὴ Θεσσαλία πρὶν τὴν Ἐπανάσταση», Λάρισα 1985, σελ. 142-157, Δημητρίου Καραμπερόπουλου, Ἱατρικῆς γνώσεις τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ στό ἔργο του «Φυσικῆς ἀπάνθισμα», πρακτικὰ Α' Συνεδρίου «Φεραῖ-Βελεστινῶ-Ρήγας», Ὑπέρευα, τόμ. 1, Ἀθήνα 1990, σελ. 457-499, Κ. Μαυρομάτη, Οἱ ἀπαραίτητες γνώσεις ἀστρονομίας γιά τὴ μόρφωση τοῦ δούλου Γένους κατὰ τὸν Ρήγα Φεραῖο, Πρακτικὰ Α' Συνεδρίου «Φεραῖ – Βελεστινῶ – Ρήγας», Ὑπέρευα, τόμ. 1, Ἀθήνα 1990, σελ. 565-574, Χρ. Θ. Ξενάκης, Τό «Ἀπάνθισμα φυσικῆς» τοῦ Ρήγα καί ὁ ρόλος του στό Νεοελληνικὸ Διαφωτισμό, Πρακτικὰ Α' Συνεδρίου «Φεραῖ – Βελεστινῶ – Ρήγας», Ὑπέρευα, τόμ. 1, Ἀθήνα 1990, σελ. 589-600.

4. Λ. Βρανούση, Ρήγας Φεραῖος, Ἀθήνα 1954, σελ. 253.

5. Ἀπ. Δασκαλάκης, Ὁ Ρήγας ὡς διδάσκαλος τοῦ Γένους, Ἀθήνα 1977, σελ. 81.

6. Λ. Βρανούση, ὁ.π., σελ. 259, Κ. Θ. Δημαρᾶ, Νεοελληνικὸς Διαφωτισμός, Ἀθήνα 1983, τρίτη ἐκδοση, Ἑρμῆς, σελ. 95, Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἱστορικὰ Φροντίσματα Α', Ἀθήνα 1992, σελ. 88.

δεύοντας, μάλιστα, τή διδασκαλία του μέ πειράματα, τά ὄργανα τῶν ὁποίων εἶχε φέρει ἀπό τήν Εὐρώπη⁷.

Ἵστούσο, ὁ Ρήγας στίς σελίδες τοῦ «Φυσικῆς ἀπάνθισμα» καταχωρεῖ ἀρκετά ὀνόματα συγγραφέων καί βιβλίων. Συγκεκριμένα, στόν πρόλογο παραθέτει τοῦ «σοφοῦ» δύο κείμενα, πού δέν εἶναι ἄλλος ἀπό τόν Rousseau καί τά κείμενά του παρμένα ἀπό τό βιβλίον του «Αἰμίλιος ἤ περί ἀγωγῆς» ὅπως ἔχει δεῖξει ἡ ἔρευνα τοῦ Λ. Βρανούση⁸.

Ἵ Ο Ρήγας μνημονεύει τήν «Ἱστορία τῆς Ἀκαδημίας τοῦ ἀσκβ ἔτους», δηλαδή τά «Memoires de l'Academie des sciences» τά ὁποῖα προμηθεύονταν Φαναριώτες ἄρχοντες καί λόγιοι στή Βλαχία⁹. Γράφει ὅτι ἔχει μελετήσει τά συγγράμματα τοῦ περιφήμου Βολταίρου¹⁰. Παραπέμπει τόν ἀναγνώστη, γιά περισσότερες γνώσεις κοσμογραφίας στό «Στοιχεῖα τῆς ἀστρονομίας τοῦ συγγραφέως Φεργγουζών»¹¹.

Παράλληλα, ἀναφέρει δύο φορές τό μνημειῶδες ἔργο τοῦ Γαλλικοῦ Διαφωτισμοῦ, τήν «Encyclopédie» τῶν Diderot καί D'Alambert¹². Μνημονεύει ἀνακοί-

7. Βλ. Ἵ Γωσήπου Μοισισιόδακος, Ἵ Απολογία, Βιέννη 1780, ἐπανάδοση, Νέα Ἵ Ελληνική Βιβλιοθήκη, ἐπιμέλεια Ἵ Αλκη Ἵ Αγγέλου, Ἀθήνα 1976, σελ. 33, Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἵ Ιστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ὄγδοη ἔκδοση, Ἀθήνα 1987, σελ. 144, Κ. Σάθα, Νεοελληνική Φιλολογία, Ἀθήνα 1868, σελ. 514, Μιχ. Στεφανίδου, ΑἽ φυσικαῖ ἐπιστήμαι... ὄ.π., σελ. 23, Λ. Βρανούση, ὄ.π., σελ. 256.

8. Λ. Βρανούση, ὄ.π. σελ. 254.

9. Ρήγα Βελεστινλή, Φυσικῆς ἀπάνθισμα, Βιέννη 1790, σελ. 102, πρβλ. Λ. Βρανούση, Ρήγας Φεραῖος, Ἀθήνα 1954, σελ. 255.

10. Ρήγα Βελεστινλή, Φυσικῆς... ὄ.π., σελ. 64, «Ἀναγιγνώσκοντας τά συγγράμματα τοῦ περιφήμου Βολταῖρ...».

11. Ρήγα Βελεστινλή, Φυσικῆς... ὄ.π., σελ. 45. Τά ἀστρονομικά βιβλία τοῦ Σκότου συγγραφέως James Ferguson (1710-1776) καί ἰδίως τό «Astronomy Explaine on Newton's Principles» (1750) ἦταν ἀρκετά διαδεδομένα στόν καιρό του. Πρβλ. Λ. Βρανούση, ὄ.π. σελ. 254.

12. Ρήγα Βελεστινλή, Φυσικῆς... ὄ.π., σελ. 64, Ἵ Ἀς σημειωθεῖ ὅτι τό σημαντικό αὐτό ἔργο τοῦ Γαλλικοῦ Διαφωτισμοῦ, ἡ «Encyclopédie», στάλθηκε σέ πολλές πόλεις, ὅπου ζοῦσαν Ἵ Ἕλληνες. Βλ. Γιάννη Καρᾶ, ΟἽ θετικές-φυσικές ἐπιστήμες στό 18ο αἰώνα, Ἀθήνα 1977, σελ. 54.

Μία σειρά τῶμων τῆς Γαλλικῆς «Encyclopédie», τρίτη ἔκδοση, Γενεύη, 1778-79, βρίσκεται στή Βιβλιοθήκη τῶν Μηλεῶν τοῦ Πηλίου, πού προφανῶς θά στάλθηκε ἀπό τήν Εὐρώπη μαζί μέ τά ἄλλα βιβλία γιά τή συγκρότηση τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μηλιώτικης Σχολῆς. Πολλά βιβλία φέρουν τήν ὑπογραφή τοῦ Ἵ Ανθίμου Γαζῆ. ΟἽ τόμοι τῆς «Encyclopédie», δέν ἔχουν κάτι σχετικό (προσωπική αὐτοψία). Πρβλ. Δημήτρα Ἵ Ανδριτσάκη – Φωτιάδη, Κατάλογος παλαιῶν ἐντύπων τῆς Ἵ Ιστορικῆς Βιβλιοθήκης Μηλεῶν Πηλίου, Ἀθήνα 1993, ἄρ. 530, σελ. 120. Γιά τή Μηλιώτικη Σχολή βλ. Τρ. Εὐαγγελίδου, Ἵ Η Παιδεία ἐπί Τουρκοκρατίας, τόμ. 1, Ἀθήνα 1936, σελ. 207-210, Βαγγέλη Σκουβαρᾶ, Σελίδες ἀπό τήν ἱστορία τῆς Μηλιώτικης Σχολῆς, περιοδ. Ἵ Ἡώς, Ἀθήνα 1966, ἀφιέρωμα στή Θεσσαλία, σελ. 241 κ. ἔξ., Γιάννη Μουγογιάννη, Ἵ Ανθιμος Γαζῆς, στόν τόμο, Μορφαῖ τῆς Μαγνησίας, Βόλος 1973, σελ. 84 κ. ἔξ.

ωση τής «Ίατρικῆς ᾽Ακαδημίας τῆς Φράντζας»¹³, δηλ. τῆς ᾽Ιατρικῆς Σχολῆς τῶν Παρισίων, σύμφωνα μέ τήν ὁποία προτρέπονταν οἱ γονεῖς, πού εἶχαν ὀκταμηνιατικά νεογνά, νά τά προσκομίζουν στούς χειρουργούς τοῦ Νοσοκομείου τῶν Παρισίων γιά νά τά ἐξετάσουν καί νά τά δώσουν σέ ἀνάλογες βυζάστρες μέχρι νά δυναμώσουν¹⁴. Ἴσως ὁ Ρήγας νά προμηθευόταν ἱατρικά βιβλία καί περιοδικά ἀπό τοὺς φίλους του γιατροῦς. Ἄς σημειωθεῖ, ὅτι στή Βιέννη εἶχε γνωρισθεῖ μέ τό διάσημο ἱπποκρατιστή γιατρό «Πέτρο Φράγκ»¹⁵ (John Petre Frank, 1745-1821).

Ἐπίσης, μνημονεύει τίς ἀπόψεις τοῦ «Φοντενέλ»¹⁶ γιά τίς ἀνθρώπινες φυλές. Δέν ἀναφέρει τόν τίτλο τοῦ βιβλίου του «Entretiens sur la pluralite des mondes», τόν ὁποῖο ὁ Μοισιόδαξ μετέφρασε σέ «πληθύν κόσμων»¹⁷ καί τό ὁποῖο μετέφρασε καί ἐξέδωσε ὁ Κοδρικᾶς στά ἑλληνικά, στά 1794¹⁸.

13. Ρήγα Βελεστινλή, Φυσικῆς... ὀ.π. σελ. 150.

14. Πρβλ. Δημητρίου Καραμπερόπουλου, Ἱατρικές γνώσεις τοῦ Ρήγα Βελεστινλή στό ἔργο του «Φυσικῆς ἀπάνθισμα», Πρακτικά Α' Συνεδρίου «Φεραῖ – Βελεστίνο – Ρήγας», Ὑπέρεια, τόμ. 1, Ἀθήνα 1990, σελ. 465 κ. ἐξ.

15. Βλ. Χριστόφορου Περραιβοῦ, Σύντομος βιογραφία τοῦ αἰοιδίμου Ρήγα Φεραίου τοῦ Θεταλοῦ, Ἀθήνα 1860, σελ. 38. Μάλιστα ὁ Περραιβός σημειώνει ὅτι ὁ ἱατρός Φράγκ τόν ἐξήτασε, μετά ἀπό σύσταση τοῦ Ρήγα Βελεστινλή, ὁ ὁποῖος ἐμνημόνευε καί τήν καταγωγή τοῦ Περραιβοῦ. Ἀντί ἄλλης ἀμοιβῆς ὁ Φράγκ τοῦ εἶπε, ὅταν μεταβεῖ στήν Ἑλλάδα, νά ἐπισκεφθεῖ τόν τάφο τοῦ Ἱπποκράτους στήν Λάρισα καί νά τόν ἀσπασθεῖ, προσθέτοντας «... εἰπέ δέ αὐτῷ πρὸς τούτους ὅτι ὁ μαθητῆς του Πέτρος Φράγκ ἰάτρευσε τοὺς ὀφθαλμούς σου σεβόμενος τοὺς ἀπογόνους του». Πρβλ. Ἄ π. Δ α σ κ α λ ἄ κ η, Ὁ Ρήγας Βελεστινλή... ὀ.π. σελ. 109.

Ὁ ἱατρός Φράγκ (Joan Peter Frank, 1745-1821) μνημονεύεται καί στόν «Ἐρμῆ τό Λόγιον» τοῦ 1811, σελ. 115, τοῦ 1813 α' σελ. 93, τοῦ 1814, σελ. 119, τοῦ 1820, σελ. 563 καί τοῦ 1821, σελ. 229. Πρβλ. Ἐ μ. Φ ρ α γ κ ῖ σ κ ο υ, Τά Ἑλληνικά Προεπαναστατικά Περιοδικά. Εὐρετήρια Β'. «Ἐρμῆς ὁ Λόγιος», 1811-1821. Κ.Ν.Ε./Ε.Ι.Ε., Ἀθήνα 1976. Ἐπίσης μνημονεύεται ἀπό τόν Θεοδ. Μ. Ἡ λ ι ἄ δ η, Χημική φιλοσοφία ἢ στοιχειώδεις ἀλήθειαι τῆς νεωτέρας χημικῆς... ὑπό Α. Φ. Φ ο υ ρ κ ρ ο ἄ . . . Βιέννη 1802, σελ. 159, καί τό κλασσικό ἔργο τοῦ Φ ρ ἄ γ κ γιά τή Δημόσια ὑγεία «Ίατρική Ἀστυνομία» Βιέννη 1786-1790, ἀναφέρεται συχνά ἀπό τόν ἱατρό Ἀ ν α σ τ ἄ σ ι ο Γ ε ω ρ γ ῖ ἄ δ η, Ἀντιπανᾶκεια, Βιέννη, 1810, στίς σελίδες τοῦ βιβλίου καί στόν κατάλογο τῆς βιβλιογραφίας του σελ. 541.

16. Ρήγα Βελεστινλή, Φυσικῆς ἀπάνθισμα... ὀ.π. σελ. 153. Πρβλ. Bernard Le Bouvier De Fontenelle (1656-1757), Entretiens Sur La Pluralite De Mondes, Παρίσι 1762, σελ. 40. Στήν ἑλληνική ἐκδοση σελ. 52 κ. ἐξ. Τό βιβλίον αὐτό εἶχε μεταφρασθεῖ σέ πολλές γλώσσες.

17. Ἴ ω σ ῆ π ο υ Μ ο ι σ ι ὀ δ ἄ κ ο ς, Ἀπολογία, Βιέννη 1780, ἐπανάκδοση, Ἀθήνα 1976, σελ. 19, σημ. 2.

18. Παν. Κοδρικᾶ, Ὅμιλία περί πληθῆος κόσμων τοῦ κυρίου Φοντενέλ... Βιέννη 1794. Πρβλ. Γ. Λ α δ ἄ – Α. Χατζηδήμου, Ἑλληνική Βιβλιογραφία 1791-1795, Ἀθήνα 1970, σελ. 314-324, ἀριθμ. 179.

Πηγές και Πρότυπα

“Όπως υποστηρίζουν οι ειδικοί μελετητές του έργου του Ρήγα Βελεστινλή, δέν γνωρίζουμε τίς «πηγές και τά πρότυπα», πού ό Ρήγας χρησιμοποίησε κατά τή συγγραφή του βιβλίου του «Φυσικής άπάνθισμα». Ύποθέτουν ότι θά χρησιμοποιήσε, τουλάχιστον, όσα ό ίδιος αναφέρει στίς σελίδες του βιβλίου του και άνωτέρω μνημονεύθηκαν.

Χαρακτηριστικά, ό Λ. Βρανούσης¹⁹ σημειώνει ότι «πηγές και πρότυπα τής Φυσικής του Ρήγα είναι δύσκολο νά βρεθούν και νά καθορισθούν» και τοúτο διότι, όπως έπεξηγεί, «ό Ρήγας δέ μεταφράζει αúτούσιο ξένο έργο» αλλά «ερανίζεται» εκείνα τά στοιχεία πού θά του ήταν άπαραίτητα.

Παράλληλα, ό Άπ. Δασκαλάκης²⁰ καταλήγει στό συμπέρασμα ότι «... δέν είναι δυνατόν νά διαπιστωθεί εκ ποίων γερμανικών και γαλλικών συγγραμμάτων ήντλησε» ό Ρήγας τά θέματά του κατά τή συγγραφή του βιβλίου του «Φυσικής άπάνθισμα».

«Φυσικής Άπάνθισμα» και «Encyclopédie»

Ή ένασχόλησή μου μέ τίς ιατρικές γνώσεις του Ρήγα Βελεστινλή²¹ και τή σύνταξη του εύρετηρίου του «Φυσικής άπάνθισμα» κατά τήν φωτομηχανική επανέκδοση²² κέντρισαν τό ενδιαφέρον μου νά αναζητήσω και νά ταυτίσω «πηγές και πρότυπα», πού ό Ρήγας θά είχε, πιθανόν, χρησιμοποιήσει κατά τή συγγραφή του βιβλίου του «Φυσικής άπάνθισμα».

Ή έρευνα στράφηκε στή γαλλική «Encyclopédie»²³, παρακινηθείς από τήν

19. Λ. Βρανούσης, Ρήγας Φεραϊός, Άθήνα 1954, σελ. 254. Τά συμπεράσματά του αúτά ήσαν άποτέλεσμα έρευνών του σέ ξένες βιβλιοθήκες, όπως τόνισε ή σύζυγός του κα Έρα Βρανούσης, καθηγήτρια τής ιστορίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (προσωπική επικοινωνία).

20. Άπ. Δασκαλάκης, Ό Ρήγας Βελεστινλής ως Διδάσκαλος του Γένους, Άθήνα 1977, σελ. 84.

21. Δημητρίου Καραμπερόπουλου, Ίατρικές γνώσεις του Ρήγα Βελεστινλή στό έργο του «Φυσικής άπάνθισμα», Ύπέρεια, τόμ. 1, Άθήνα 1990, σελ. 457-499.

22. Ρήγα Βελεστινλή, Φυσικής άπάνθισμα, Βιέννη 1790, επανέκδοση από τήν Ήπιστημονική Έταιρεία Μελέτης «Φερών – Βελεστίνου – Ρήγα», Άθήνα 1991.

23. Ό πλήρης τίτλος είναι «Encyclopédie Ou Dictionnaire Raisonné Des Sciences Des Arts Et Des Métiers, Par Une Société Des Gens De Lettres... Par Diderot et d'Alembert. Παρίσι, τόμ. 1, 1751.

Στο Κέντρο Νεοελληνικών Έρευνών του Ε.Ι.Ε. ύπάρχει ή αναστατική έκδοση τής πρώτης εκδόσεως 1751-1780, Struttgart – Badcannstatt 1966, Friedrich Frommann Verlag (Günther Holzboog). Εύχαριστίες εκφράζονται στόν κ. Γιάννη Καρά, για τήν καλωσύνη νά μου προμηθεύσει φωτοτυπίες των σχετικών λημμάτων.

μνεία του Ρήγα της «Φραντζέζικης Ἐγκυκλοπαδείας»²⁴. Μελετώντας τὰ λήμματα «Circulation du sang», «Phoshore» καὶ «Transpiration»²⁵ εἶχα τὴ χαρὰ νὰ ἐντοπίσω, γιὰ πρώτη φορά, τμήματα ἀπὸ τὰ λήμματα τῆς γαλλικῆς «Encyclopédie», τὰ ὁποῖα ὁ Ρήγας κατεχώρησε στὸ «Φυσικῆς ἀπάνθισμα» καὶ συγκεκριμένα στὸ εἰκοστὸ τέταρτο κεφάλαιο, πού ἀναφέρεται στὴν κυκλοφορία τοῦ αἵματος²⁶ καὶ στὴν κατασκευὴ τοῦ φωσφόρου ἀπὸ τὰ οὖρα καὶ στὴν ἄδηλο διαπνοή²⁷.

Διερευνήθηκε καὶ τὸ πρωτότυπο χειρόγραφο τοῦ «Φυσικῆς ἀπάνθισμα», τὸ ὁποῖο ἐναπόκειται στὸ Τμήμα Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος (ἀριθ. 1288). Δυστυχῶς, οἱ σελίδες τοῦ χειρογράφου σταματοῦν στὴ σελίδα τὴν ἀντίστοιχη τῆς σελίδος 142 τοῦ βιβλίου «Φυσικῆς ἀπάνθισμα» καὶ μάλιστα στὴν ἕκτη σειρὰ τῆς σελίδος (αὐτοψία). Λείπουν οἱ χειρόγραφες σελίδες, οἱ ὁποῖες ἀντιστοιχοῦν στὶς σελίδες τοῦ εἰκοστοῦ τετάρτου κεφαλαίου, δηλαδὴ ἀπὸ τὴ σελίδα 143 κ.ἐξ.²⁸. Ἄν ὑπῆρχαν, θὰ ἦταν δυνατόν νὰ βλέπαμε τί ὁ Ρήγας, πιθανόν, νὰ εἶχε διαγράψει ἢ νὰ εἶχε προσθέσει στὶς σελίδες τοῦ χειρογράφου, οἱ ὁποῖες, ὅπως ὑποστηρίζεται, θὰ πρέπει νὰ γράφτηκαν τὸν τελευταῖο καιρὸ πρὸ τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ βιβλίου «Φυσικῆς ἀπάνθισμα»²⁹.

Κατωτέρω παρατίθενται παράλληλα τὰ δύο κείμενα.

Α. Περί τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος

Ρήγα Βελεστινλή,

«Φυσικῆς ἀπάνθισμα» σελ. 154-155

«Encyclopédie»

τόμ. 3, σελ. 467

«Μία κυκλοφορία φυσικὴ τοῦ αἵματος εἶναι εἰς τὸ ζωντανόν ζῶον, διὰ τῆς ὁποίας ἀκαταπαύστως τὸ ὑγρὸν αὐτὸ μεταγεται ἀπὸ τὴν καρδίαν εἰς

La circulation du sang est un mouvement naturel du sang dans un animal vivant, par lequel cette humeur est alternativement portée du cœur à to-

24. Ρήγα Βελεστινλή, Φυσικῆς ἀπάνθισμα... ὁ.π., σελ. 157.

25. Βλ. τὴ Γαλλικὴ «Encyclopédie», πρώτη ἐκδοση, τόμ. 3, Παρίσι 1753, σελ. 457-470, τόμ. 12, Παρίσι 1765, σελ. 525-528 καὶ τόμ. 16, σελ. 558 ἀντίστοιχα.

26. Ρήγα Βελεστινλή, Φυσικῆς ἀπάνθισμα... ὁ.π., σελ. 154.

27. Ρήγα Βελεστινλή, ... ὁ.π., σελ. 155-156.

28. Πρβλ. Λ. Βρανούση, Ρήγας Φεραῖος, Ἀθήνα 1954, σελ. 265 κ.ἐξ.

29. Ὅπως δείχνει ἡ σημείωση τοῦ Ρήγα στὴ σελίδα 165, «Τὰ κατωτέρω ἄρθρα περὶ μαγνήτου, καὶ τῶν λοιπῶν, δὲν ἦτον ἔτοιμα διὰ νὰ προστεθοῦν εἰς τὴν τάξιν ὅπου ἔπρεπε» καὶ ἡ ἀνομοιομορφία στὴν διάταξη τῶν θεμάτων τοῦ εἰκοστοῦ τετάρτου κεφαλαίου. Πρβλ. Λ. Βρανούση, Ρήγας Φεραῖος, Ἀθήνα 1954, σελ. 122, Γ. Λαῖου, ὁ Βαρῶνος Λάγκκενφελντ καὶ ὁ Ρήγας Βελεστινλή, περιοδ. Ἐπιθεώρηση Τέχνης Ἰουνίου 1965, σελ. 441.

ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματος διὰ τῶν ἀρτηριῶν, καί ἐπιστρέφεται ἐκ τῶν ἰδίων μερῶν αὐτῶν ἀπό ταῖς φλέβαις.

Τό πρῶτον ὄργανον τῆς ζωτικῆς αὐτῆς ἐνεργείας εἶναι ἡ καρδία, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλαι αἱ φλέβες χύνονται καὶ ὅλαι αἱ ἀρτηριαὶ λαμβάνουν τὴν ἀρχὴν τους. Ἡ καρδία ἔχει ἐταυτῶ μίαν ἐνέργειαν ὀνομαζομένην Διαστολὴν καὶ Συστολὴν.

Τό φυσικόν ἀποτέλεσμα τῆς παντοτεινῆς κινήσεως αὐτῆς, εἶναι ὅτι ἡ καρδία δέχεται καὶ διώχνει τὸ αἷμα ἀλληλοδιαδόχως. Τό διωγμένον αἷμα ἀπὸ τὸ δεξιόν γαστριδίον τῆς πρέπει νά φερθῆ ἀπὸ τὴν πνευμονικὴν ἀρτηρίαν εὐγαίνουσαν εἰς τὸ πνευμόνι, ἀφ' ὅπου νά μετακομισθῆ πάλιν ἀπὸ τὰς πνευμονικὰς φλέβας εἰς τὸ ἀριστερόν αὐτάκι τῆς, καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὸ ἀριστερόν γαστριδίον. Ἀφ' οὗ τὸ αἷμα ξαναγυρισθῆ ἐκεῖ, κουντεῖται ἀπὸ τὴν συστολὴν τοῦ γαστριδίου τούτου εἰς τὴν ἀρτηρίαν λεγομένην Ἀόρτην, ἣτις τὸ διαμοιράζει εἰς ὅλον τὸ ἐπίλοιπον σῶμα, καὶ ἐκεῖθεν ἐπιστρέφεται ἔπειτα εἰς τὸ δεξιόν αὐτάκι τῆς ἀπὸ τὴν φλέβαν λεγομένην κοίλην, ἣτις τελειώνει τὴν κυκλοφορίαν.

Ἡ καρδία χτυπᾷ περίπου 2000 φοραῖς τὴν ὥραν, εἰς κάθε χτύπημα διώχνει μίαν οὐγγίαν αἵματος. Καὶ ἐπειδὴ ὅλον τὸ αἷμα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δέν εἶναι παραπάνω ἀπὸ 24 λίτραις, πρὸς 133 δράμια ἐκάστη, ἔπεται νά κάμνη 7 ἢ 8 κυκλοφορίας τὴν κάθε ὥραν.

utes les parties du corps par les artères, et rapportée de ces mêmes parties par les veines.

Le principal organe de cette fonction vitale est le cœur, qui est un muscle creux aux cavités duquel toutes les veines viennent aboutir, et toutes les artères prennent leur naissance, et qui a en même tems une action de dilatation ou de diastole, et de contraction ou de systole.

L'effet naturel de ce mouvement alternatif, c'est que le cœur reçoive et chasse le sang alternativement: le sang chassé du ventricule droit doit être porté par l'artère pulmonaire qui en sort dans les poumons, d'où il doit être rapporté par les veines pulmonaires à l'oreillette gauche, et de-là au ventricule gauche: après y avoir été rapporté, il est poussé, par la contraction de ce ventricule, dans l'aorte qui le distribue dans tout le reste du corps, d'où il est ramené ensuite dans l'oreillette droite par la veine cave qui achève la circulation.

Le cœur sasse 2000 pulsations par heure, et qu'à chaque pulsation il chasse une once de sang, comme la masse totale du sang n'est pas ordinairement estimée à plus de vingt-quatre livres, ils en concluent qu'il fait sept à huit circulations par heure.

Παρατήρηση

“Όπως υποστηρίχθηκε στην εργασία των ιατρικών γνώσεων του Ρήγα³⁰, ο αριθμός 2000 των παλμών της καρδιάς σε μία ώρα, που αναγράφει ο Ρήγας ή θά ήταν αντιγραφικό λάθος ή αυτόν τον αριθμό θά είχε ή πηγή από την οποία έλαβε τη σχετική πληροφορία. Μέ την ταύτιση, τώρα, του προτύπου του βιβλίου «Φυσικής απάνθισμα» αποδεικνύεται ότι ο αριθμός 2000 ήταν καταχωρημένος στο κείμενο της Γαλλικής «Encyclopédie», και ο Ρήγας χρησιμοποίησε αυτό-στο τό κείμενο.

Ήπίσης, στην ανωτέρω εργασία υποστηρίχθηκε ότι από τον Ρήγα Βελεστινλή καταχωρείται στο «Φυσικής απάνθισμα» ή κυκλοφορία του αίματος, για πρώτη φορά, σε έλληνικό βιβλίο της εποχής του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Καί είναι σημαντικό τό γεγονός ότι πηγή αυτής της νέας γνώσεως, όπως διαπιστώνεται μέ την έρευνα εδώ, είναι ή Γαλλική «Encyclopédie».

B. Περί της κατασκευής του φωσφόρου από τά ούρα

«Φυσικής απάνθισμα» σελ. 156-157

Έκ του ανθρώπινου ούρους εξατμίζονται το εις λαμπίκον, κατασκευάζουν οί χυμικοί τον φωσφόρον, οστις είναι ένα άλας κίτρινον, διαφανές, αναλαῖ, μαλάσσεται, και κόπτεται ώσαν κερι. Άν τον κοιτάξη κανείς μέ τό μικροσκόπιον, φαίνονται όλα τά μέρη του θαλμένα εις μίαν δραστήριον κίνησιν αναθράσεως. Όταν άφεθῆ εις τον άέρα, καίεται, και φθείρεται ώσαν ένα κάρβουνον, εϋγάνοντας καπνόν άσπρον, και μυρωδιαν ώσαν εκείνην μιάς λινῆς κλωστῆς όταν καίεται χωρίς φλόγα.

Μέ αυτόν γράφει κανείς εις χαρτί, ή εις τείχος, ώσαν μέ κονδήλι, και φαίνονται αί γραμμαί φωτειναί εις τό

«Encyclopédie» τόμ. 12, σελ. 527

Propriétés du phosphore. Le phosphore d'urine est jaune, transparent; il se fond, se moule, et se coupe comme de la cire: si on le regarde au microscope, l'on voit toutes ses parties comme dans un mouvement violent d'ébullition; exposé à l'air, il brûle et se consume comme un charbon donnant une fumée blanche, ayant une odeur d'ail ou d'arsenic, ou plutôt encore semblable à l'odeur que donne un fil blanc quand il brûle sans flamme.

On trace avec ce phosphore comme avec un crayon, sur un carton, du papier ou un mur, des caracteres ou

30. Βλ. Δημητρίου Καραμπερόπουλου, Ήατρικές γνώσεις... ό.π. σελ. 472.

σκότος, τὰς ὁποίας ὁ ψυχρὸς ἢ ὁ υγρὸς ἄνεμος σθύνει

figures qui deviennent lumineux dans l'obscurité; un vent froid ou humide éteint ces caracteres.

Ὁ φωσφόρος μιγνύμενος με κάποια λάδια, γίνεται λαμπρὸς πολλὰ, καὶ δὲν ἐξατμίζεται ἔτσι εὐκόλα, ἢ δὲ σύνθεσις γίνεται οὕτω. Τρίψε μαζί εἰς μάρμαρον ἀνακατώνοντας ἄκριβῶς τρία δράμια λάδι γαρυφάλων ἢ κανέλλας, μισόν δράμι κάμφορας, καὶ τρία σπυριά φωσφόρου.

Le phosphore fait de cette maniere est plus lumineux, et ne se dissipe pas si promptement, le procédé suivant est assez estimé: «broyez ensemble et mêlez exactement trois gros d'huile de gérofle ou de canelle, demi gros de camphre, et trois grains de phosphore»

Ἢμπορεῖ νὰ ἀλείψη τινὰς με τὸ μίγμα αὐτὸ τὰ γένεια του, τὰ μαλιά του, τὸ πρόσωπον, καὶ τὰ ροῦχα του, ἢ ὅ,τι ἄλλο σῶμα θέλη... Ἢμπορεῖ νὰ γράψη γράμματα ὁποῦ νὰ φανοῦν λαμπρά εἰς τὸ σκότος. Ὁ φωσφόρος ἔτσι ἐνούμενος φαίνεται λαμπρότερος, παρά ὅταν εἶναι ἀμιγής.

On peut trotter de ce mélange les cheveux, la face, les vêtements, ou tout autre corps, ou en former des caracteres pour être apperçus lumineux dans l'obscurité. Ce phosphore est plus lumineux que le solide.

Γ. Περὶ τῆς ἀδήλου διαπνοῆς

«Φυσικῆς ἀπάνθισμα» σελ. 155-156

«Encyclopédie» τόμ. 16, σελ. 558-559, λήμμα transpiration

Ἡ διαπνοή, εἶναι μία ἐνέργεια, διὰ τῆς ὁποίας τὰ περιττὰ ὑγρά τοῦ σώματος διώκονται ἔξω ἀπὸ τοὺς πόρους τοῦ σώματος. Εἶναι εἰς τὸ δέρμα πόροι ἄπειροι, καὶ ὅταν ἡ διαπνοή εἶναι ἰκανὴ διὰ νὰ διακριθῇ ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις, καθὼς ὁ ἰδρῶς, ὀνομάζεται αἰσθαντικὴ διαπνοή, ὅταν ὁμως κρύπτεται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις, καθὼς εἰς τὴν ἀπλήν κατάστασιν τοῦ σώματος, λαμβάνει τὸ ὄνομα ἀδηλος.

Il y a dans la peau une infinité des ces pores... quand la transpiration est assez abondante pour être apperçue par les sens, comme dans la sueur, on l'appelle la sensible transpiration; quand elle échappe aux sens, comme dans l'état ordinaire du corps, elle prend le nom d'insensible transpiration

Τὰ ἀγγεῖα δι' ὧν γίνεται ἡ διαπνοή,

Les vaisseaux par lesquels se fait la

ανοίγουν παμπύλως ὑποκάτω εἰς τὰ λέπια τῆς ἐπιδερμίδος, ἄπερ εἶναι μῖ-
 ᾶς ἀκαταλήπτου μικρότητος. Ὁ κύρ
 Λεβενποέκ ἀπέδειξεν, ὅτι ἡμπορεῖ νά
 σκεπάσῃ τινάς μέ ἓνα κοινόν σπυρί
 ἄμμου: 125.000 στόματα τῶν ἀγγείων
 τούτων.

Μία βεβαιωτάτη πείρα ἔδειξεν ὅτι, ἡ
 ποσότης τῆς διωγμένης ἔξω ὕλης δι'
 αὐτῆς τῆς ὁδοῦ εἶναι περισσοτέρα,
 παρά ὅση εὐγαίνει ἀπ' ὄλας τὰς
 ἄλλας.

Ὑποθέτωντας μετρίαν δίαίταν, μεσαι-
 αν ἡλικίαν, καί ζωὴν ἡσυχὴν εἰς ἓναν
 ἄνθρωπον, ὁ κύρ Σανκτόριος εὐρήκεν
 εἰς τὴν Ἰταλίαν ὅτι ἡ ὕλη τῆς ἀδήλου
 διαπνοῆς ἦτον πέντε ὄγδοα ἀπ' ὅσα
 ἔπερνε διὰ τροφήν του. Εἰς τρόπον
 ὁποῦ δέν ἔμενον περισσότερα ἀπό
 τρία ὄγδοα διὰ τροφήν, καί διὰ περι-
 τώματα τῆς μήτης, τῶν αὐτιῶν, ἐντέ-
 ρων, τῆς φούσκας, καί τῶν λοιπῶν.

Ὁ ἴδιος συγγραφεὺς ἀπέδειξεν ὅτι, εἰς
 μίαν ἡμέραν χάνει τινάς μέ τὴν ἄδη-
 λον διαπνοὴν τόσον, ὅσον εἰς δεκα-
 τέσσερες ἡμέραις εὐγαίνωντας εἰς τό
 ἀναγκαῖον. Ἔτι, εἰς μίαν νύκτα χάνει
 τινάς: 16: οὐγγίας διὰ τοῦ οὔρου, 4:
 διὰ τοῦ ἀναγκαίου, καί περισσότερον
 ἀπό 40: διὰ τῆς ἀδήλου διαπνοῆς.

Ἐνας ἄνθρωπος ὁποῦ φάγη ὀκτώ λί-
 τραις φαγητά μίαν ἡμέραν, μετὰ πέ-
 ντε ὥρας τοῦ φαγιοῦ χάνει μίαν, ἀπό
 ταῖς πέντε ἕως εἰς ταῖς δώδεκα, τρεῖς

transpiration, s'ouvrent obliquement
 sous les écailles de l'épiderme, ils
 sont d'une petitesse inconcevable. Su-
 ivant un calcul de Leewenhoeck, il
 paroît que l'on peut couvrir avec un
 grain commun de sable, cent vingt-
 cinq mille embouchares ou orifices
 extérieurs ou orifices extérieurs de
 ces vaisseaux.

Des expériences bien confirmées ont
 appris que la quantité de maliere po-
 ussée au-dehors par cette voie, étoit
 plus considérable que celle qui se ren-
 doit par toutes les autres.

En supposant une diete modérée, un
 âge moyen, et une vie commode, Sa-
 nctorius a trouvé en Italie que la
 matiere de l'insensible transpiration
 étoit les 5/8 de celle que l'on prenoit
 pour aliment; de-sorte qu'il n'en re-
 stoit que les 3/8 pour la nutrition, et
 les excréments de nez, des oreilles,
 des intestins, de la vessie.

Le même auteur démontre, que l'on
 perd en un jour par l'insensible tran-
 spiration autant qu'en quatorze jours
 par les selles; et en particulier, que
 pendant la durée de la nuit, on perd
 ordinairement seize onces par les uri-
 nes, quatre par les selles, et plus de
 quarante par l'insensible transpira-
 tion.

Un homme qui prend dans un jour
 huit livres d'alimens... cinq heures
 après avoir mangé, cet homme a
 transpiré environ une livre; depuis la

λίτραις, καί ἀπό ταῖς δώδεκα ἕως εἰς ταῖς δεκαεξί, σχεδόν μισήν λίτραν.

Ἡ διαπνοή εἶναι ἀναγκαία εἰς τήν ζωήν τοῦ ζώου, ἐπειδή καί καθαρίζει τό αἷμα του ἀπό διάφορα ἕτερογενῆ μόρια, τά ὅποια ἤμποροῦσαν νά τό φθείρουν, καί ὅταν δέν γίνεται, προξενεῖ διαφόρους ἀσθενείας, καθὼς εἶναι οἱ παροξυσμοί.

Ἡ ὑπερβολική διαπνοή φέρει ἐκνευρισμούς, λιγοθυμίας, καί αἰφνηδίους θανάτους. Ἡ πολλὰ ὀλίγη, ξηραίνει τά τριχώδη ἀγγεῖα (ἰχώρας) ἢ γυναικες διαπνέουν λιγώτερον ἀπό τοὺς ἄνδρας. Ὅταν ἰδρώνει τινάς εἶναι ὀλιγωτέρα ἢ διαπνοή.

cinquieme heure jusqu' à la douzieme, environ trois livres; et depuis la douzieme jusqu'à la seizieme, presque la moitié d'une livre.

La transpiration est absolument nécessaire dans l'économie animale, pour purifier la masse du sang, et le débarrasser de quantité de particules inutiles et hétérogenes, qui pourroient le corrompre. De-là vient que quand la transpiration ordinaire est arrêtée, il survient tant de maladies, particulièrement de fievres, de grattes.

Une trop grande transpiration occasionne des foiblesses, des défaillances des morts subites; une trop petite, fait que les vaisseaux capillaires se dessechent... les femmes transpirent toujours beaucoup moins que les hommes... lorsqu'on sue elle (la transpiration) est moindre

Συμπέρασμα

Τώρα, εἴμαστε βέβαιοι ὅτι ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς ὄχι μόνο μελετοῦσε τή Γαλλική «Encyclopédie»³¹, ἀλλά χρησιμοποίησε κομμάτια ἀπό λήμματά της κατά τήν συγγραφή τοῦ βιβλίου του «Φυσικῆς ἀπάνθισμα».

Τεκμηριωμένα, πλέον, γνωρίζουμε, γιά πρώτη φορά, μία «πηγή» ἕνα «πρότυπο», τή Γαλλική «Encyclopédie»³², πού ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς χρησιμοποίησε στή συγγραφή τοῦ πρώτου ἐθνικοδιαφωτιστικοῦ του ἔργου.

31. Α. Βρανούση, Ρήγας ...ὁ.π. σελ. 255.

32. Τέσσερα χρόνια πρὶν ἀπό τήν ἐκδοση τοῦ «Φυσικῆς ἀπάνθισμα», λήμματα τῆς Γαλλικῆς «Encyclopédie» χρησιμοποίησε στή συγγραφή τοῦ βιβλίου του καί ὁ Χριστόδουλος ὁ ἐξ Ἀκαρνανίας, Περὶ Φιλοσόφου, Φιλοσοφίας, Φυσικῶν, Μεταφυσικῶν, Πνευματικῶν καί Θεῶν Ἀρχῶν, Βιέννη 1786. Βλ. Παναγιώτη Νούτσου, Χριστόδουλος ὁ ἐξ Ἀκαρνανίας καί «Encyclopédie», περιοδ. Ὁ Ἐρανιστής, τόμ. 19, Ἀθήνα 1981, σελ. 13-14, καί Παναγιώτη Νούτσου, Νεοελληνικὴ Φιλοσοφία, Οἱ ἰδεολογικὲς διαστάσεις τῶν Εὐρωπαϊκῶν τῆς Προσεγγίσεων, Κέδρος, Ἀθήνα 1981, σελ. 53-66.

Φ Υ Σ Ι Κ Η Σ

Ἀ Π Ἀ Ν Θ Ι Σ Μ Ἀ

Διὰ τὰς ἀγχίνεσ κ' φιλομαθεῖς Ἑλληνας,
Ἐκ τῆς Γερμανικῆς κ' Γαλικῆς διαλέκτου ἐρράνισθεν

Παρά τῆ

Ῥ Ἡ Γ Α

ΒΕΛΕΣΤΙΝῆ ΘΕΤΤΑΛῶΤ.

Οὔτινος ἀναλώμασιν ἐξεδόθη, πρὸς ὠφέλειαν
τῶν ὁμογενῶν.

Ἐ Ν Β Ι Ἐ Ν Ν Η.

Ἐκ τῆς Τυπογραφίας τῆ Βίγενῆς ΤΡΑΪΤΙΝΕΡ.

1 7 9 0.

ENCYCLOPÉDIE,
 O U
 DICTIONNAIRE RAISONNÉ
 DES SCIENCES,
 DES ARTS ET DES MÉTIERS,
 PAR UNE SOCIÉTÉ DE GENS DE LETTRES.

Mis en ordre & publié par M. *DIDEROT*, de l'Académie Royale des Sciences & des Belles-Lettres de Prusse; & quant à la PARTIE MATHÉMATIQUE, par M. *D'ALEMBERT*, de l'Académie Royale des Sciences de Paris, de celle de Prusse, & de la Société Royale de Londres.

*Tantum series juncturaque pollet,
 Tantum de medio sumptis accedit honoris!* HORAT.

TOME PREMIER.

A PARIS,

Chez { *BRIASSON*, rue Saint Jacques, à la Science.
DAVID l'ainé, rue Saint Jacques, à la Plume d'or.
LE BRETON, Imprimeur ordinaire du Roy, rue de la Harpe.
DURAND, rue Saint Jacques, à Saint Landry, & au Griffon.

M. DCC. LI.

AVEC APPROBATION ET PRIVILEGE DU ROY.

Τό ἐξώφυλλο τοῦ πρώτου τόμου τῆς Γαλλικῆς «ENCYCLOPÉDIE» Παρίσι 1751.

Résumé

DIMITRIOS KARABEROPOULOS

Le «Florilège de Physique» (Φυσικῆς ἀπάνθισμα) de Rhigas Vélestinlis et l' «Encyclopédie»

Rhigas Vélestinlis (1757-1798) Maître de la Nation, ethnomartyr, a rédigé son premier œuvre de diffusion des Lumières dans la Nation grecque «Florilège de Physique» Vienne (1790), ayant utilisé de drivers livres en allemand et en français, sans cependant citer leurs titres.

Jusqu' à présent, selon la remarque des spécialistes auteurs historiens, il est difficile d' identifier «des sources et des modèles» que Rhigas Vélestinlis a utilisés pendant la rédaction de son livre.

A présent, pour la première fois M. Dimitrios Karaberopoulos, pédiatre, président de l' Association Scientifique Etudes – «Pheres – Vélestinos – Rhigas» dans sa récente recherche il a réussi à trouver une source et un modele que Rhigas avait utilisé en vue de rédiger son premier livre. C'était l' «Encyclopédie» (à Paris 1751, M. Diderot et M. D'Alembert.

Son investigation jusqu' à présent a indiqué que Rhigas avait pris des portions de trois articles de l' «Encyclopédie» française pour écrire les articles correspondants du livre «Florilège de Physique» et plus précisément dans de chapitre XXIV ainsi de l' Encyclopédie:

1) du tome 3, à la page 467 de l'article qui traite la «circulation du sang» pour rédiger le thème de son livre à la page 154.

2) du tome 12, à la page 597 de l'article «phosphore», pour écrire sa page 156.

3) du tome 16, à la page 558 de l'article «transpiration» pour sa page 155.

En guise de conclusion de cette recherche, reussie on peut affirmer que Rhigas non seulement étudiait l' «Encyclopédie» mais encore utilisait des morceaux des ses articles pour écrire son «Florilège de Physique».